

volum duu data de 17 de desembre a les cinc de la matinada i ens anuncia l'inici d'un viatge als Estats Units i a Cuba. Salvat estava llançat a cercar una carrera internacional i a impregnar-se de tot allò que es feia fora de les nostres fronteres, després de la decepció patida pel cessament al TNB. Aquesta dimensió internacional va marcar, sens dubte, la seva carrera professional, essent un dels homes més informats del seu temps.

Com a resum del contingut d'aquest segon volum destacar les llums i ombres al capdavant del Teatre Nacional de Barcelona (TNB), on fou fiscalitzat i criticat per una part de la professió, especialment per la generació més jove. Tot i així, el to de la programació i els espectacles que va dirigir assoliren un nivell artístic i professional difícilment superat durant aquell període. Els buits, que podríem interpretar com a silencis, a l'entorn d'aquesta etapa professional, palesen la incomoditat que devia sentir —al nostre entendre— en força ocasions quan estigué al capdavant d'aquest teatre oficial del franquisme. El drama personal a l'entorn de la malaltia de la seva filla Neus i l'inici de les classes regulars a la Universitat de Barcelona componen els altres grans temes d'aquest volum; però, per damunt de tot, l'activitat gairebé frenètica, la curiositat permanent i el rigor amb ell mateix, restaran de manera perenne en la memòria del lector d'aquestes pàgines.

Enric CIURANS
Universitat de Barcelona

SOLER, Abel (2018): *Enyego d'Àvalos i l'autoria del Curial*. Pròleg d'Antoni Ferrando. València / Barcelona: Institució Alfons el Magnànim / Publicacions de la Universitat de València / Institut d'Estudis Catalans, 326 p.

Curial e Güelfa és una obra que singularitza la literatura catalana, per diferents motius. Es tracta d'una obra anònima, no descoberta fins a la meitat del segle XIX, més de 400 anys després de la seua redacció, i és, sense dubte, un dels seus *capolavori*. No fretura, a més a més, de fets particulars i fins i tot curiosos, com els dubtes que alguns han suscitat sobre la seua autenticitat, o la manca d'acord sobre les coordenades geogràfiques on es va gestar. Però hi ha un punt que, per damunt de tots, ha fet córrer rius de tinta: l'autoria, una qüestió que s'entrecrua amb totes les anteriors. Són moltes les propostes que hom ha fet entorn del possible autor, que són detalladament descrites al llibre que ens ocupa, però cap d'aquestes ha aportat ni de lluny una base documental i un conjunt d'indicis tan sòlids i abundants com els que ens ofereix Abel Soler, l'autor de la monografia.

Abel Soler, historiador de formació i doctor en filologia (una combinació que, com veurem, conjuntina dues disciplines imprescindibles en el seu estudi), va encetar fa temps una recerca quasi detectivesca al voltant de la identitat de l'ígnat autor del *Curial e Güelfa*, que va culminar amb la presentació i posterior publicació de la seua monumental tesi doctoral,¹ dirigida per una autoritat en l'obra anònima, Antoni Ferrando. El caràcter eminentment acadèmic i l'enorme extensió d'aquest treball de recerca entrebancaven però l'accés a un públic general culte. Per això resultava necessària una iniciativa com la que s'ha dut a terme amb aquest llibre, que recull de manera resumida el contingut de l'obra major, sense perdre, però, el seu rigor acadèmic ni bona part del seu aparell bibliogràfic, a més del pertinent i ric «Annex d'il·lustracions» que acompanya el text.

El llibre de Soler es divideix en quatre capítols, a més del de conclusions. El primer («El *Curial*: una joia de la narrativa europea escrita a Itàlia»), un títol que és tota una declaració d'intencions) és essencialment un resum de l'argument de les tres parts de la novel·la; ens enganyariem tanmateix si creguérem que és només això, ja que aquest detallat resum argumental està acompanyat d'un extens

1. SOLER, Abel (2017): *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context del Curial e Güelfa*. València / Barcelona: PUV-Institució Alfons el Magnànim-CVEI / Institut d'Estudis Catalans, 3 vol.

i potent aparell de notes on s'avança la interpretació de multitud de situacions, personatges, llocs, etc., de la novel·la, que es reprendrà en els capítols posteriors. Tot just al principi exposa de manera clara i concisa la seua tesi, complementada amb una apassionada reivindicació del *Curial e Güelfa* i una invitació a la seua lectura.

Curial e Güelfa s'ha d'estudiar en el seu àmbit literari pertinent, que és la Itàlia del rei Alfons i dels humanistes, i en un marc geogràfic i cronològic de redacció de la versió final de l'obra molt concret: les corts de Milà i Nàpols, i els anys 1445-1448, aproximadament: «Perquè el *Curial* constitueix, al capdavant, la més digna mostra de la projecció italiana i europea de les nostres lletres, en el trànsit de l'edat mitjana al Renaixement. A més, es tracta d'un clàssic literari d'excel·lent interès, que mereix ser llegit amb goig i fruïció» (p. 17).

El segon capítol («Enyego d'Àvalos: de València a Nàpols, passant per Milà») és una reconstrucció minuciosa de la vida del presumible autor del *Curial e Güelfa*. Soler reconeix els deutes contrets amb M. Teresa Ferrer, Curt Wittlin i Antoni Ferrando, que per motius diferents el van posar sobre la bona pista, la d'Enyego d'Àvalos. En aquestes pàgines ens ofereix el resultat de les seues recerques documentals i bibliogràfiques, amb un munt de dades fins ara desconegudes, posant-les sempre en relació amb passatges i personatges concrets del *Curial e Güelfa*, que cal veure des d'ara amb una nova llum. La intersecció entre el *Curial* novel·lesc i el personatge històric (D'Àvalos, comte de Monteodorisio) és contínua, fonamentalment en el marc de dos àmbits geogràfics concrets on es va moure sovint i amb habilitat: la cort napolitana d'Alfons el Magnànim i la cort de Milà, entre les poderoses famílies dels Visconti i dels Sforza (amb el parèntesi republicà de 1447-1450).

El tercer capítol té un títol de caire polèmic («Per què s'ha mantingut el clàssic en l'anonimat?»), un to que es manté al llarg de tot el capítol, on Abel Soler defén amb vehemència la seua tesi d'autoria del *Curial e Güelfa*. Repassa en primer lloc les diferents hipòtesis d'autoria que s'han llançat fins ara, assenyalant-ne els punts febles i les incongruències (des de Manuel Milà i Fontanals i Bernardo Sanvisenti fins les més recents de Lola Badia i Jaume Torró). Li sobta en especial la tendència de molts estudiosos a partir d'un apriorisme, un prejudici en realitat: que l'obra devia d'haver-se gestat necessàriament en un context català, de Catalunya, la qual cosa xoca amb dos fets cabdals de la novel·la: el caràcter eminentment valencià del lèxic i el desenvolupament de l'acció, lluny de Catalunya. A tot això cal afegir un «aire» italià que impregna tota l'obra: ens referim no sols als elements argumentals sinó també a la mateixa llengua del *Curial e Güelfa*, ja que no resulta gens difícil detectar nombrosos italianismes lèxics i morfosintàctics, aliens a la llengua catalana de l'època i que només s'expliquen per un contacte estret i durador de l'anònim autor amb Itàlia i els italians, com crec que he demostrat en un altre lloc.²

El quart capítol s'intitula «Les claus per al descobriment de l'escriptor», ocupa quasi 150 pàgines i és el cor del llibre. S'hi ofereix una relació detallada dels resultats de la minuciosa investigació duta a terme per Soler i no es deixa pràcticament cap aspecte per explicar i interpretar. L'exposició gira entorn de tres nuclis temàtics: a) els aspectes materials; b) les influències literàries; c) els personatges i els fets que es narren a la novel·la.

Quant als aspectes materials, Soler analitza la lletra (cancelleresca) del manuscrit, la presència d'algunes notes en castellà d'una segona mà, les caplletres, les marques d'aigua i la qualitat del paper i l'enquadernació toledana; tots aquests elements apunten a una gènesi italiana i a una circulació posterior a Espanya, a Toledo, en l'entorn familiar d'Enyego d'Àvalos.

La identificació de les fonts literàries del *Curial e Güelfa* és probablement el camp on més aportacions han fet fins ara els investigadors; per això Soler es proposa replegar-les totes i completar-les amb d'altres de noves detectades per ell, com per exemple *Le chevalier errant* del Marqués de Saluzzo, una versió bolonyesa del *Comentari* dantesco de Benvenuto da Imola, una anònima *Canzone delle virtù* e

2. CALVO RIGUAL, Cesáreo (2014): «Lingua toscana in bocca catalana: sull'italianità del *Curial e Güelfa*», dins *Curial e Güelfa*, trad. d'Anna Giordano i Cesáreo Calvo Rigual. Roma: Aracne, p. 67-91; Id., «Curial e Güelfa i Boccaccio: influències lingüístiques», *Scripta*, 1: 2 (2013), p. 310-324.

delle scienze (que explica un passatge obscur del *Curial e Güelfa*, aquell on apareix l'hàpax *Subeume- tria*, que fins ara no tenia explicació) i molts altres, que en alguns casos eren coneguts però que ací són revisats amb una nova mirada. En les pàgines 182-196 trobem un detallat catàleg de les fonts clàssiques del *Curial e Güelfa*, des de la literatura patristica fins als grans autors de les literatures grega i llatina. Ocupen un espai certament important moltes obres i autors de les literatures en vulgar, en especial la italiana i la francesa. El ventall d'autors i d'obres presents al *Curial e Güelfa* és amplíssim, però no sempre és fàcil la seua identificació, per l'habilitat que té l'autor per integrar-les i dissimular-les, una qualitat que el diferencia de l'altra gran novel·la coetània, el *Tirant lo Blanc*, on els elements intertextuals són més fàcilment observables en no haver-se preocupat Martorell d'amagar-los: sovint són plagis literals. Moltes de les fonts, en particular les identificades per primera vegada, reforcen la hipòtesi de l'autoria d'Enyego d'Àvalos, ja que el conjunt d'aquestes lectures correspon prou fidelment al perfil de D'Àvalos, que va tindre la possibilitat d'accedir, per les seues estades a les corts milanesa, montferriana i napolitana, a riquíssimes biblioteques, sobretot la biblioteca alfonsina de Nàpols.

Especialment significativa i innovadora és la interpretació de la major part dels personatges de la novel·la a partir d'esdeveniments concrets de la biografia d'Enyego d'Àvalos i del seu entorn. Encaixen així moltes de les peces del trencaclosques que fins ara no havien tingut una explicació satisfactòria, començant pel mateix protagonista, Curial —inspirat en un jove personatge històricament documentat de la cort del Magnànim amb el qual el protagonista té notables coincidències—, passant per molts altres, com el fanfarró Boca de Far, les monges del convent que visita Curial en un episodi d'ambient bocacesc, la duquessa d'Ostalriche, Jacob de Cleves, fins a diferents personatges catalans, aragonesos i valencians contemporanis d'Enyego d'Àvalos, com Pero Maça, Pero Cornell, Aznar d'Atrossillo, Ramon Folc de Cardona i molts d'altres, a més de personatges de nissaga francesa, la presència i el paper dels quals només té sentit prenent com a clau de lectura la política d'aliances del rei Alfons. D'altra banda, no descuida Soler les petges evidents de la llengua italiana i potser d'algun dialecte llombard en l'obra, que són sense dubte un altre important indici per l'atribució de l'obra a un autor amb forts vincles a Itàlia. Troba a més a més correspondències evidents amb fets històrics ben documentats, com el certamen cavalleresc celebrat a Nàpols un primer dia de maig, el mateix que a la novel·la.

Al llarg de l'obra Soler no defuig el debat amb els autors que l'han precedit en les investigacions sobre *Curial e Güelfa*, de vegades amb ironia i d'altres amb un to més polèmic que no és gaire habitual en el món acadèmic actual. Criden l'atenció en especial les dures respostes a les crítiques rebudes per part de Lola Badia i Jaume Torró, que han posat en dubte, també en termes més aviat durs, l'atribució a Enyego d'Àvalos proposada per Soler. No hi ha dubte que aquestes polèmiques enriqueixen el debat sobre una obra cabdal de la nostra literatura, però no fora sobrer rebaixar en alguna ocasió els tons, sense però rebaixar al mateix temps la solidesa de les argumentacions.

En definitiva, ens trobem davant d'una obra molt notable i d'una gran soliditat, que ofereix de manera condensada un tresor de dades, moltes desconegudes fins ara, que col·loquen *Curial e Güelfa* en el seu entorn natural, la Itàlia de mitjan segle XV, i que identifiquen amb arguments molt consistents l'autor de *Curial e Güelfa* en la persona del cortesà valencià d'origen castellà Enyego d'Àvalos.

Cesáreo CALVO
Universitat de València

VENY, Joan (2007-2017): *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, vol. 1-6. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Versión en línia en: <<https://aldc.espais.iec.cat>>. [Consulta: 30/4/2019.]

El *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català* (de aquí en adelante, *PALDC*) es un atlas interpretativo y comentado del espacio lingüístico catalán. Como es sabido, el *Atlas Lingüístic del Domini Català* (*ALDC*) sigue los criterios de la geolingüística tradicional de ofrecer las respuestas obtenidas en cada punto en notación fonética, sin mayor explicación ni de la naturaleza de cada forma ni, mucho menos,